

Vajda Gábor hagyatékából (2001)

Viszály és pánikhangulat

Az 1994 elején Zentán tartott tisztújító gyűlésen Csubela Ferencsel szemben meggyőzően Ágoston András felé billent a mérleg, ami a VMDK szakadásához vezetett. Ez egyfelől a VMDK párttá válását, másfelől pedig a kezdetben érdekszervezetként működő VMSZ megalakulását eredményezte. A továbbiakban a VMDK úgy módosította a programját, hogy – némileg a korábbi autonómia-koncepciója alá licitálva – a továbbiakban a perszonális autonómiának adott előnyt a területivel szemben. A VMSZ pedig csak távlatilag tartja „elengedhetetlennek” a kisebbségek anyanyelvű oktatásrendszerének óvodától az egyetemig való megteremtését. Egyelőre a magyar diákok túlterhelése látszik elfogadható megoldásnak: „... az érvényben levő óra és tanterveket a magyarság részvételével ki kell egészíteni, mégpedig olyan irányban, hogy az megfeleljen a magyarság művelődési igényeinek.” (MSZ, 1995. VI. 11.) Tehát nem olyan tanterveket kell készítenie a magyarság pedagógusainak, amelyek nélkülözhetetlenségéről meg kellene győzni a hatalmat, hanem fordítva: a politikusok elvárásainak (az érvényben levő kisebbségellenes törvényeknek) megfelelően ajánlatos kidolgozni a programot.

A Tóthfaluban megbeszélte szekciómunkára sem kerülhet sor. A találkozó résztvevői közül egyedül Gubás Jenő hangoztatja többször is azoknak a feladatoknak a fontosságát, amelyekről (pl. a bánsági szellemi központ kiépítéséről) Tóthfaluban beszélt.

Háromnegyed év múlva a JMMT intéző bizottsága is kijelenti: folytatni kell a megkezdett párbeszédet. Ennek érdekében az előző találkozó szervezőihez fordul, hogy „tegyünk sürgős lépéseket legalább néhány szekcióértekezlet mielőbbi megtartására, különös tekintettel érdekvédelmi szervezetünk gyakorlati együttműködésének hiányára.” (MSZ, 1994. X. 25.) Vajon a VMDK hasadásával létrejött VMSZ elzárkózására céloz? Mindenesetre jellemző, hogy a magyar oktatásrendszer megteremtésére a VMDK-nak a találkozóról

többségükben távol maradt képviselői tesznek kísérletet. Gerold a Tanszék nevében kétségbeesetten demoralizálni, megakadályozni igyekszik vállalkozást. A tekintélyük forog kockán s az ilyen hozzáállással jó poénokat lehet szerezni a szerb politikusoknál a Tanszék soha sem kellően megnyugtató anyagi helyzetében.

A VMDK hasadása, a VMSZ bizonytalankodása, a VMMSZ inkább csak formális tevékenysége, a magyar iskolahálózat megteremtésének elhúzódása fokozza az értelmiség nyugtalanságát. Különösen Gubás Jenő, a VMSZ megalapításának egyik szorgalmazója elégedetlen helyzettel. Az ismét Tóthfaluban szervezett második értelmiségi tanácskozáson, amelyen az előző évi 43 részt vevő helyett már csak 14 meghívott jelent meg, akik között nem volt VMDK tag, már a VMSZ-t is bírálja, mert az értelmiségi igények nem jutnak kifejezésre benne. De Gubás az erózió folytatódásának tudatosítása mellett a stratégia építését sürgeti, s erre vonatkozóan javaslatai is vannak. Külön szervezné meg a fiatalok összejövetelét, és értelmiségi tanácsot alakítana. (Vö. **Feladott feladatok**. N, 1995. III. 1.) Vitába keveredik Gerold Lászlóval, annak a Hídban megjelent cikke kapcsán. Gubás már a vitacikkének címében (**Féligazságaink**, N, 1995. IV. 12.) jelzi pontosságra való törekvését, s leleplezi a Magyar Tanszék és a Hungarológiai Intézet addigi félmunkáját, szemben a Magyarországi Tudományos Társaság komplex megismerés-igényével.

Minderről az önkritika szellemében igyekszik beszélni Vajda Gábor a JMMT első jubileumi közgyűlésén, különösen a csúcsértelmiségnek a magyar tanítóképzés ügyét szabotáló magatartását bírálva. A többi között úgy véli, hogy „... nekünk ősszel akkor is meg kell szerveznünk a tanítóképzést, ha a köztársasági hatalom, szokása szerint, nem teljesítené a legutóbbi igen kecsegtető ígéretét sem, s ha a feltételek biztosítása szempontjából a lehető legrosszabbul állnánk is. A törvény ugyanis nem tiltja a nem állami iskolák nyitását. Menet közben sokkal könnyebben nyerhetnénk legitimitást... A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság néhány éves tevékenységének szerintem az lenne a csúcsa, ha kihasználná a mai napot, s megsürgetné a magyar tanítóképzés

beindítását.” (Vö. **Az etnocídium mi vagyunk.** SZHN, 1995. VII. 6.). E javaslat a JMMT jubileumi közgyűlésén természetesen süket fülekre talált.

Gubás Jenőt a második tóthfalusi tanácskozás sikertelensége aggasztja, és immár a 200 fő megjelenésére számító, kanizsai találkozó megszervezéséről álmodik. A hozzászólásában (MSZ, 1995. VIII. 23.) négy munkaformát sorol föl. Ennek rendkívülisége abban van, hogy az önszerveződés módozatainak megteremtése, valamint az ezzel kapcsolatos mozgalmi jelleg kialakítása mellett a kollektív tiltakozás, a bojkott, sőt a polgári engedetlenség lehetőségét, fontosságát is kiemeli. Gubásnak az sem veszi el a kedvét a szervezkedéstől, hogy a VMDK belső ellentétei miatt szerb irányítású Kanizsának nincs szüksége magyar értelmiségi összejövetel megszervezésére.

Amint az eddigiekből kitűnik: mind a tóthfalusi találkozó hozzászólásainak többségéből, mind pedig a kilencvenes évek közepén a sajtóban, folyóiratban megjelent cikkekből, valamint a kiadott könyvekből nem csupán a cselekvésre való készség, hanem a stratégia megteremtésére vonatkozó konkrét elképzelés is hiányzik. Vagy azon időznek el a megnyilatkozók, amit lehetetlennek, sőt károsnak tartanak, vagy pedig arról beszélnek, amivel egyet értenek, ami jó volna, s ezért meg kellene csinálni. Csakhogy a legjobb szándékúak és a leginkább tetterre készek sem lehetnek igazán konstruktívak a helyzetismeret adatainak hiányában. A magyarok élet- és művelődési körülményeit (ide értve az oktatást is) inkább csak általában és lényege szerint ismerik. Az előző négy év alatt túlnyomó részben politikai munka folyt.

Hogy a VMSZ kapitulált a délvidéki magyarság érdekképviselésében, az abban is tükröződik, hogy az 1996. március 15-ei Népköri ünnepségen a hajdani történelmi eseményt fémjelző versek, szövegek helyett a magyar nyelv nagyszerűségét dicsérők hangzottak el. Hogy a pártpolitika külsőségekre korlátozza a magyarság nagy ünnepeit, azt a fiatalok is észre veszik. „Most ismét el akarják venni az ünnepeimet. És éppen azok, akik adták. Azzal, hogy kisajátítják, alantas politikai játékokra használják fel ezeket a dátumokat.” – érez rá a problémára a

publicista Tóth Livia a naplójában 1996. március 13-án (**Köszönöm, jól**, 2000. 20. p.).

Az Ágoston András és Hódi Sándor közötti konfliktus Ágoston és Kasza József közötti viszályá alakul át. Ezekben az években az számít eredménynek, ha a gyakran személyeskedésbe torkolló, erőtekozló viták megegyezést ígérnek. Ennek esélyei egyre csökkennek. A két vezető politikus az egymással folytatott eszmecseréjében (de a híveik is) többnyire azt bizonygatják egymásnak, hogy a másik fél „alálicitál” az ő törekvésüknek, tehát kevesebbet akar, vagyis túlzottan alkalmazkodik Belgrád ill. Budapest elvárásaihoz. A megingott személyiségüket védenék meg vagy teremtenék újjá a hangoztatott céljaikkal, miközben a cselekvési gyakorlatuk mind messzebb kerül attól az eszménytől, amely a kilencvenes évek legelején talpra állította a magyarságot.

Mintha...

Nem tudható: csökkent-e Ágostonban a saját szerepébe, az autonómia megvalósításába vetett hite. Mindenesetre olyan benyomást tesz, mintha szárnyakat kapna attól, hogy megszabadult Hóditól, aki a VMSZ megalapítását kezdeményezi. Miközben a Magyarország által diktált pluralizmus elleni kifogásainak ad hangot, közvetve, a vitatkozó módszerével a vajdasági magyarok törekvéseinek pártokba való szakadását készíti elő. Eközben úgy vitatkozik a megteremtendő sajtóház és a magyar iskolarendszer érdekében, mintha a „tisztogatás” során a cselekvést nehezítő koloncaitól szabadult volna meg a VMDK.

Bátorságát elsősorban a kollektív kisebbségi jogokat elismerő Balladur-tervből és Slobodan Milošević elvi jóváhagyásából merítette. Pedig ezután mindvégig magán viseli a bélyeget, mely szerint a belgrádi hatalommal paktált össze, sőt a maga módján az államvédelem érdekeit képviseli. Amit már csak azért sem nehéz elképzelni, mert Hóditól eltávolodván és a VMSZ későbbi koncepciójával szemben, már nem csupán előnyt ad a perszonális autonómia tervének a területivel szemben, hanem – alkalomtól függően – az utóbbit el is utasítja. Így a szerb érdekek

szempontjából kétségtelenül a kisebb rosszat választja, hiszen a hatalom számára mindennél nehezebb magyar bíróságot, sőt rendőrséget elképzelni az időtlenül szerbnek hirdetett területeken. Ágostont azonban más okok befolyásolták a perszonális autonómia melletti elkötelezettségében. Elsősorban az, hogy az elnök életközegében (Temerinben és környékén) aligha lenne megvalósítható az, aminek kialakítása az északi Tisza-melléken (vagy akár Észak- ill. Közép-Bácskában) inkább csak az állam jóindulatának a kérdése.

Ha Ágoston képes lenne teljességgel a saját érdekei fölé emelkedni, akkor szem előtt tartaná azt a mindenkori politikai igazságot, mely szerint a maximumot kell követelni az elfogadható egyezség, esetleg csak a minimum kiharcolásához. Ezzel összefüggésben azzal is tisztában kellene lennie, miszerint a szórványokban megvalósítandó személyi önkormányzat működőképesebb lenne, ha a pedagógusai és szakemberei többségükben a tömbmagyarság iskoláiban nyernék a képesítésüket. A magyarságnak a kulturális autonómia gyakorolásához elengedhetetlen lelki-szellemi regenerálódása elképzelhetetlen a magyar határhoz közeli városoknak az önmagukhoz való visszatérése, a kisemmizett magyarok jogainak visszaszerzése nélkül. Mindennek az Ágoston által elutasított területi autonómia az előfeltétele.

Valójában a személyi autonómia igénye is túl sok. Az ez időt tájt létrehozott Duna Televízió főleg újvidéki menekültekből verbuválódott, nem ritkán janicsár szellemű munkatársait az sem érdekli. Említeni sem szeretik, nem hogy ismeretterjesztő műsorokban népszerűsítsék.

Eszmei síkon Ágoston a kilencvenes évek közepétől a JMMT vezetőjével, Bosnyák Istvánnal és annak munkatársaival egyezhetne ki, ha meg lenne benne a hajlandóság. Bosnyák ti. érkezettnek érzi az időt, hogy a tanácskozásokon hasonló szólamszerűséggel emlegesse a nemzetiségi kulturális autonómia megteremtésének célszerűségét, mint Ágoston a maga politikai formáját. Azzal a lényegesebb különbséggel, hogy a JMTT elnöke – biztos, ami biztos – inkább a többi nemzetiséggel együtt megteremtendő (valójában a régi vajdaságit tökéletesebb formában visszaállító) autonómiáról szeret beszélni, miközben a magyar

jogkövetelők soraiban aggályosan fedezi föl a szerbek tömegmozgalmára emlékeztető populista hangokat. S emiatt meglegedne azzal a kisebbségi törvénnyel, melynek előkészítésében Panić minisztersége idején saját maga is részt vett, de amelyet a parlamentben elutasítottak. Bosnyák annyira távol tartja magát a nemzeti színezetű politikától, hogy a frissen megalakult, magát még érdekvédelmi szervezetnek valló VMSZ-szel való szövetkezést is elhárítja.

A JMMT vezetője a kilencvenes évek közepén az intézménye munkájára vonatkozóan minden tekintetben az elégedettségének adhat hangot. Pedig öt év után sem világos: milyen eredménnyel járt az alapító programban kitűzött egyik cél: „a magyar nemzeti kultúra egészébe való erőteljesebb bekapcsolódás szorgalmazása...”. (**Önmagunk nyomában, A JMMT jubiláris évkönyve 1990-2000.** 2000. 199. p.) A mennyiség – a megszervezett találkozók, eszmecserek, a tervezett programok és a kiadott könyvek száma – dominál a minőséggel, az érdemi értékeléssel szemben. A háborús körülmények között ugyanakkor érthető, sőt részben dicséretes is, hogy a JMMT minél több értelmiséginek igyekszik a kedvében járni, legalább valamelyest és átmenetileg enyhítve a lelki kínokat. Ezeket azonban mélyebb-alaposabb értékölfogást érvényesítve (esetleg némi átmeneti fájdalom-fokozódás árán) tartósabban, távlatosabban is lehetett volna enyhíteni.

A történelmi események mindenesetre a JMMT politikaellenes politikáját, az igazi problémákat megkerülő beállítottságát igazolták (természetesen a magyarság kárára), nem pedig a VMDK kockázatos nyitottságát, harcos elkötelezettségét, személyeskedésbe fulladását. Bosnyák tudományos-művelődési programjának, a magyarság létkérdései túl óvatos kezelésének előnyét különösen az a körülmény domborítja ki, hogy a VMDK elszámolási botrányának következményeként a JMMT-re bízzák az Illyés Alapítvány Vajdasági Alkuratóriuma alakuló értekezletének megszervezését. Az elnöklőnek elvben igaza van, amikor kijelenti: „A jelöltek olyan egyéniségek legyenek, akik szakmai és közéleti szereplésükkel nem a művelődés-, irodalom- és művészetpolitikai, illetve ideológiai és kisebbségpolitikai monolitizmust,

kizárólagosságot, összeférhetetlenséget, fanatizmust vagy szektánságot szorgalmazzák, hanem a toleranciát, a sokszólamúságot, a demokratikus párbeszédet, az együttműködést, a más érdekek és vélemények méltánylását, s közügyeink racionális, higgadt és szívós intézését.” (141. p.)

Mindazonáltal a valóságban ez a VMDK vezetőinek hírhedt erőszakosságát tagadó magatartás a másik véglet felé, a szerb államhatalom védte bensőséghez közelít. Akkor is, ha a JMMT intézőbizottsága 1994 januárjában nyílt levélben a Helsinkidokumentumok alapján, de a szociális és művelődési érdekekre is hivatkozva, a szellemi önelszigeteltség ellen tiltakozva követeli a JSZK kormányától a határátlépési illetékről szóló kormányrendelet visszavonását. Akkor is, ha – ugyancsak nyílt levélben – fordul a Vajdasági Íróegyesület azon szerb tagjaihoz, akik akciót kezdeményeztek az ellen, hogy az Íróegyesület névtáblája a jövőben csak államnyelvű legyen. Az „intézőbizottság” a hagyományos testvériség-egység drótkötélén próbál egyensúlyozni, amikor a Vajdaság „nemzeti” és a „kisebbségi populistái”-tól, „köztük a »mi« magyar populistáink”-tól is (126. p.), elhatárolja magát. Az „intézőbizottság” (ti. Bosnyák István) kockázatosnak tartja tudomásul venni a szerb és a kisebbségi „populizmus” közötti hagyományokból, mentalitásból, helyzetből és kitűzött célokból eredő különbséget.

A JMMT tevékenysége a szó időszerű értelmében akkor válhatna tudományossá és társadalmilag hasznossá, ha a Magyar Tanszéken és a Hungarológiai Intézetben évtizedeken át kialakított komparatiztikai tapasztalatot elmélyítve (nemzeti elfogultságtól mentesen) pl. a reális önismeret nemzetkarakterológiai összefüggéseinek vizsgálatába kezdene. Mert a megismerés és a művelődés JMMT által vállalt keretei törékenyek, megalapozatlanok. Joggal állapítja meg tehát Gubás Jenő a Vajdasági Magyar Értelmiségi Fórum (a tóthfalusi értelmiségi kerekasztal folytatása) programjavaslatának bírálatában: „...a leglényegesebb kérdések a programból mégis kimaradtak; ilyen például a katasztrofális népesedési helyzetünk, a magyar falvak előregedése és pusztulása, a

nemzettudat hiánya, az anyanyelvünk foszlása, a fokozottabb beolvadási készség, a nemzeti büntudat, a jövőképnélküliség és hitvesztés, a magyar melankólia stb.” (169. p.) A JMMT még csak szóvá sem teheti a vállalható kutatások tárgyaként a Gubás által javasoltakat, hiszen ennek az adott körülmények között kulcsfontosságú, a délvidéki magyar szellemi élet nagy részét lényegében koordináló központi, újvidéki intézménynek figyelemelterelő szerepe is van. Különös tekintettel az értelmiség foglalkoztatására, szabad idejének és a napi munka után még maradt energiájának lekötésére. Függetlenül az érdemi – a nemzet(rész)i és a szociális – felelősségtől.

Bosnyák István a történelmi események ellenében úgy vállalja az általa alapított intézmény eredeti céljait, hogy közben nem hajlandó alászállni a titói ideológia felhőiből: „És noha napjainkban olykor-olykor szinte romantikusnak és utópisztikusnak is tűnik alapító programdokumentumunk azon kitétele, miszerint Társaságunk a rendezvényeivel, akcióival és kiadványaival tudatosítja és népszerűsíti a pannon-balkáni és kelet-közép-európai szellemi együttélés évszázados pozitív hagyományait s az etnikai, kulturális és nyelvi tolerancia legértékesebb történelmi és közelmúlti megnyilvánulásait tájainkon, – ennek ellenére mégsem lehet lemondani eredeti szerepvállalásunk ezen hagyományeleméről sem. Annak dacára sem lehet erről lemondani, hogy az emlegetett magyar—dél-szláv komparatiztikai nagyrégió gyakorlatilag Szerbiára s azon belül is főként a soknyelvű és multikulturális Vajdaságra korlátozódott számunkra is. Nem a nyelvi, művelődési, művészeti és tudományos önizolálódásunkon »munkálkodni« köldöknéző struccpolitikával, hanem az együttműködés, a szellemi interakció, a legkülönbébb nemzeti és kisebbségi kultúrjavarok cseréjének lehetőségeit is keresni folyamatosan e látszólag »kicsivé« lett évszázados komparatiztikai térségen: *ez is* önnön szellemi gyarapodásunk, erősödésünk, gazdagodásunk, végső soron a meg- és ittmaradásunk egyik szerény, de el nem hanyagolható eszköze lehet.” (207. p.)

Bosnyák a „soknyelvű” jelző mellett Vajdaságra vonatkoztatva egyenértékűként használja a „multikulturális” kifejezést, mintha nem

tudná, mi rejlik e mögött. Valójában a titói éra iránti nosztalgia és az ennek megfelelő politikai elkötelezettség vezérli, amikor átsiklik a humanista lényegláttatás íratlan tudományos kötelezettségén. Céljai egészen egyértelműen abban mutatkoznak meg, hogy intézete „a Vajdaság Autonóm Tartomány alkotmányos helyzetének megváltoztatása” (177. p.) mellett foglal állást.

Öncélú tanácskozások

Ebben a szellemben, vagyis csupán jelszavakat hangoztatva kerül sor 1996-ban a JMMT a VMMSZ-szel közösen szervezett zentai tanácskozására, amely – mint Vajdasági Magyar Értelmiségi Fórum – a liberalizálódott szemléletű értelmiség részéről a korábbi években elhangzottak megisméltésében merült ki. Az emberhez méltó alanyi jogot követelők támogatása helyett a „kisebbségi jogvédelem időszerű szükségletei iránt demokratikus nyitottságot tanúsító többségi pártokkal való együttműködés”-re (158. p.) esik a hangsúly. De – biztos, ami biztos – azok az elvárások is elutasíttatnak, amelyek a Magyar Köztársaság kormányzata részéről „egyértelmű, nyílt, az európai közösség diplomáciai gyakorlatával egybehangzó” politizálás helyett „»ökölrázó« diplomácia” folytatására számítanak „a határon túli magyarok (állítólagos) érdekében” (159. p.). Bosnyák nem akar arra gondolni, hogy a határon túli magyarság szempontjai még nem „ökölrázó” módon nyernének képviselőt, ha a politikusok sokoldalú föltárásokra, kimutatásokra támaszkodva kérnék az illetékes európai fórumokat az évtizedeken át nyomorgatott magyar nemzeti kisebbség (kollektív) emberi jogainak fölkarolására.

Az igény is csak a megfogalmazásában valóságos, amely szerint „intézményeinket kritikai viszonyulással megújítani és fejleszteni kell, nem pedig rombolni egy »radikális újrakezdés« ígézetében.»” (161. p.) A későbbiekben, a délvidéki magyarságnak az exodusa felé való sodródásának ténye által bebizonyosodott: a régi intézmények folyamatos működésének csak az addigi munkák és magatartások radikális átértelmezésével lett volna értelme, létjogosultsága.

Mivel erre nem kerülhetett sor, önnyugtatósnak is kevés merő formalizmus volt (cinikusan vagy együgyűen hangzón) kijelenteni: „Sürgetjük: a vajdasági magyar oktatás egységes rendszerének kidolgozását; magyar nyelven előadó szaktanárok bejuttatását iskoláink magyar tagozataira, s azok ellátását megfelelő magyar tankönyvekkel és segédeszközökkel; a zombori Tanítóképző Kar magyar tanszékének kihelyezett tagozatként való áthelyezését Szabadkára.” (164. p.) Mintha az addig még a JMMT keretében működő szabadkai Szabad Líceum nem tett volna meg minden emberit, a többi között nem küldött volna bizottságot, nem írt volna folyamodványt a belgrádi minisztériumba a súlyos nehézségek enyhítése érdekében – minden eredmény nélkül! Mintha nem követelte volna vissza számos esetben a tőle elrabolt tanítóképzőt! Mintha a szinte kizárólag szerb vagy szerb szolgálatban álló iskolaigazgatókat bárki is meggyőzhette volna az anyanyelven való tanulás rendkívüli fontosságáról! Mintha az iskoláikat (főleg) szerbül végzett pedagógusok megfelelő nyelvi szinten oktathatták volna a tanulókat! Mintha a szerb állam nem félt volna a magyar tankönyvektől és taneszközöktől! Mintha e miatt bármikor is érdemben reagált volna beadványokra!

Mindennek hatására a Bosnyák által több ízben dicsért és egy ízben ki is tüntetett (szabadkai) Szabad Líceum (1997-ben) kiválik a JMMT-ből, és – a Népkörnek, majd a Városi Könyvtárnak köszönhetően – önállósodik. Az általa 1994-ben létre hozott, elsősorban anyaországi írók és professzorok közreműködésével működő nemzeti identitásvédő Kosztolányi Dezső Irodalmi Tábort sem hajlandó immár támogatni a szabadkai önkormányzat.

Az 1997-ben Szabadkán a VMSZ politikájának jegyében a magyarság sorsáról, stratégiájáról szervezett tanácskozáson a korábbi évek közhelyei hangoznak el szelídebb formában. Nem véletlenül írja Hódi Sándor: „A közösség számára végzett munkának nincs semmi értéke és becsülete. Ellenkezőleg, a szürke tömeggé formált emberek menthetetlenül elgáncsolják, letapossák azt, aki valamivel kitűnik közülük. (...) Megmaradási stratégiánkban így jószerével csak az egyéni

kezdeményezésekre és leleményességre számíthatunk...”. (Valóság, 1997. 10. sz.) Ezért „Nemzetmentés minden létrehozott intézmény, minden jól működő szervezet, minden sikeres választás, minden újszülött, minden könyv, minden tanulmány, minden sikeres rendezvény.” (Megjegyzések a szabadkai értelmiségi találkozóhoz. *Kisebbségi létértelmezések*, 1997. 152. p.)

A magyarságvédelem a kilencvenes évek másik felében nem ritkán a tobzódó értéktelenség védjegyévé vált. A liberális Végel mindenesetre elégedettséggel nyugtázhatja az általa kezdettől fogva tudottak beigazolódását: „Hosszú lenne a lista annak felsorolására, hogy mi mindent ígértek a bácskai kisebbségi vezetők a magyar kisebbségnek annak érdekében, hogy őrizze meg nemzeti mivoltát, nyelvét, templomait, ősei sírját. Sokan közülük időközben eltávoztak, de nem számoltak el a hűségnyilatkozatokkal. Jönnek helyükbe a negédes slágerénekese, öszülő focisták, hahnizó színészek, sikeréhes vagy szórakozottan szemlélődő írók, mindentudó politikusok, s úgy néznek ránk, mint a szájalomra méltó haldoklóra, akiktől azért elvárják, hogy a magyar kultúra buzgó fogyasztói legyenek. Olyannyira, hogy sokszor csak egy a fontos: legyünk jó fogyasztók, míg erőnkből telik.” (Peremvidéki élet, 2000. 146. p.)

Ezzel szemben G. Fehér Gyula részéről inkább a remény fogalmazódik meg, s a derekasság eszménye kerül előtérbe, habár tisztázatlan módszerekkel és homályos célokkal. Tanácsának kiindulópontja (diadalmasan) szociáldarwinista: „Azok az aktivisták, akik ügyességükkel, mozgékonyaságukkal, kezdeményezőkézségükkel minden rendszerben felülre küzdötték volna magukat, az öngazgatásban is érvényesültek. Lentről érkezett középosztály voltak, se a régi rendszerben, se most, amikor az átmenet kezdetének kezdetén vagyunk, nem hagyják magukat. A felfelé törő munkások és parasztok közül kerültek ki, már többször bizonyították, hogy egy-egy környezetben ők a legélelmesebbek, legravaszabbak, a legrátermettebbek, legkitartóbbak. A változásokban is megmutatták, hogy képesek a mozgékonyaság formái közül megtalálni a leghatékonyabbakat, hogy az élen maradjanak. Sokan közülük egyszer

mint tudósok, egyszer mint vállalati igazgatók, egyszer a közigazgatás vezetőségében jelentek meg, de szemmel láthatóan mindig keresték és meg is lelték a társadalmi fölülelemkedés módját. Nekünk számot kell vetnünk a ténnyel, hogy velük rendelkezünk, vagy fordítva: velünk ők rendelkeznek, és akkor legalább szembenéztünk a valósággal.” Ennek megfelelően a nyárspolgári beállítottság ildomos, mert „azok tették legokosabban, akik saját munkájukat végezték, nem szóltak bele semmibe, politikailag, sőt társadalmilag semlegesek maradtak. (...) Láttuk, hiába voltak szervezett értelmiségi találkozók, beszélgetni érdekesen tudunk, de a humán értelmiség nagyon kevés konkrétumot tud mondani, jobb volna, ha végezné a dolgát. (...) Ha nem avatkozol közvetlenül bele, akkor a kisebbség szempontjából sokkal többet jelentő szakmai intézményrendszert, a kultúra megtartó hálóját, a lényeges tettekkel kiépíthető társadalmi bázist tovább építheted...”. (H, 1997. 9-10. sz.) Hidd el tehát a szerb hatalomnak, hogy az általa jóvá hagyott intézményes keretek a te nemzeti kisebbséged érdekeit és a te személyes igényeidet szolgálják.